

Vissen in het bos

Een stukje geschiedenis van het Keigatbos

Het Keigatbos vormt de meest oostelijke uitloper van het Maldegemveld/Drongengoed en ligt op de grens van Ursel (Aalter), Zomergem en Oostwinkel (Lievegem). De laatste jaren kon Natuurpunt er bijna 30 hectare grond verwerven, vooral bos.

Eén van die gronden ligt in de Sint-Jansstraat in Oostwinkel. Dit bosbestand noemden we het Pastershuyzkensbos, een oude plaatsnaam van een klein gehuchtje vlakbij. Het bestaat uit drie blokken van telkens zo'n 3 hectare: een dominant loofbos aan de straatzijde, daarachter een voormalige weide waar we in 2018 vierduizend jonge boompjes hebben aangeplant, en dan een bosbestand dat overwegend uit den bestaat. Alle drie deze blokken hebben hun eigen uitzicht, karakter en sfeer. Als het om de verhaalwaarde gaat, steekt het eerste blok er echter met kop en schouders bovenuit. Niet alleen figuurlijk: de monumentale beuken domineren ook letterlijk het bos.

Collectieve grasgrond

Even mee terug in de geschiedenis. De ondergrond van het Keigatbos (en bij uitbreiding het hele Maldegemveld) bestaat uit zware en compacte klei, de restanten van een miljoenen jaren oude zeebodem.

Vroeger vond je hier vooral heidevelden, bossen en moerassen, omdat deze gronden niet geschikt waren voor landbouw. Dat betekent echter niet dat deze 'veldgebieden' ondoordringbare en verlaten gebieden waren. Wel integendeel: de omwonenden beheerden ze met grote zorg en gebruikten ze duizenden jaren lang als collectieve grasgrond. Ook vormden de gemeenschappelijke bossen en heide een belangrijke bron voor bouwmaterialen en brandstoffen zoals hout, plaggen of turf.

Privatisering van de kavels

In de late middeleeuwen kwam dit collectieve gebruik van de veldgebieden onder druk. De graven van Vlaanderen beschouwden de gemeenschappelijke veldgronden als onontgonnen gebied, waarvan zij als vorst de enige wettelijke eigenaar waren. Dat gaf hen in hun ogen het recht om ze naar eigen inzicht te verkopen of weg te schenken. Zo geschiedde: niet alleen abdijen en kloosters gingen aan de slag in de veldgebieden, ook vermogende particulieren en zelfs gewone vrije burgers konden 'voor een zacht prijsje' zaken doen en gronden kopen.

Ga zelf op pad!

In het Keigatbos liggen sinds kort enkele nieuwe wandelpaden. Natuurpunt stippelde een wandeling van 7,6 km uit. Ga zelf op verkenning, start aan het Veldkruis, Ursel en volg de wandelknooppunten of de Natuurpunt-pijltjes. Je vindt het kaartje en de knooppunten op www.npmeetjesland.be/natuurgebied/keigatbos. In ons lente-nummer (maart) zal de route als wandelkatern in dit tijdschrift zitten.

Het resultaat mag er zijn: rond 1500 waren de meeste veldgebieden verkaveld, geprivatiseerd en omgezet in landbouwgrond, productiebos, ... of ingericht als visvijver.

Vissen als adellijk recht

Zo ook de omgeving van het Pastershuyzekensbos. Op oude kaarten is het perceel aan de straatzijde aangeduid als 'sKeyzers Vijver' (ca. 1508). Dat blijkt niet de enige vijver in de regio: een speurtocht in de oude veldgebieden levert tientallen vijvertoponiemen op. Het gaat hierbij om (ondiepe) kunstmatig aangelegde vijvers die gebruikt werden voor de teelt van vooral witvis en karpers. Historisch is dit gemakkelijk te plaatsen: er was een grote vraag naar consumptievis, maar vissen in rivieren was een adellijk recht. Er was dus een nood aan viskweekvijvers, en hierbij kwam de verkaveling van de veldgebieden als geroepen. Voor de aanleg van een visvijver heb je immers ruimte nodig, bij voorkeur een ondoordringbare kleibodem en als het even kan ook een investeringskapitaal. Het ging namelijk niet om kleine vijvertjes, maar om grote waterpartijen van soms meerdere hectaren groot. En laat deze vereisten nu net allemaal aanwezig zijn bij de privatisering van de veldgebieden.

De rabatten beklemtonen de laaggelegen veldvijver (Foto's: Sam De Decker)

Grote Vriendelijke Reuzen op de centrale dijk van de veldvijver

Digitaal Hoogtebestand Vlaanderen II, © AGIV. Op deze gedetailleerde hoogtekaart springen de rabatten sterk in het oog. Daarnaast zie je ook duidelijk de omgevende dijken en de gekanaliseerde waterloop.

Hoe het werkt

In essentie is het niet zo moeilijk om een veldvijver aan te leggen. Vaak volstaat het om een lage dijk aan te leggen haaks op een beek, waardoor een ondiepe waterpartij ontstaat aan de voet van de dijk. In andere gevallen gaat men grondiger te werk, wordt een heus dijkensysteem aangelegd en gaat men de beek kanaliseren. Op die manier creëert men een soort getrapt systeem van opeenvolgende waterbassins met wisselende diepte, al naar gelang de ligging. Zo'n bassin kan gemakkelijk leeg gemaakt worden: de schotten van de gekanaliseerde beek worden open gezet, het bassin valt droog en de vis kan gewoon opgescheept worden. Als extraatje kunnen ook de rijke vissenuitwerpselen gebruikt worden voor de bemesting van de arme kleigronden.

De restanten

Hoe talrijk ze ook waren, er zijn heel weinig relictten van veldvijvers bewaard. Het Pastershuyzekensbos vorm hierop een uitzondering. Als bezoeker betreed je het bos via een wandelpad dat opmerkelijk hoger ligt dan het aanpalende bos. Als je goed kijkt, zie je ook aan de overzijde van het bos een verhoogde berm, waardoor het laaggelegen bos letterlijk gekneld ligt tussen twee dijken. Perfect in het midden van het bos loopt de gekanaliseerde Vijverloop: een beekje dat ontspringt op de hogere delen van de kleiheuvel. Opvallend zijn ook de hogere dijken van bijna twee meter hoog, haaks op de beek en parallel met de Sint-Jansstraat: niet alleen tegen de straat ligt zo'n dijk, de meest opvallende ligt midden in het bos. Het houten schotje dat de waterstand kon regelen is helaas verdwenen.

Steun het Keigatbos

Natuurpunt wil dit natuurgebied verder ontwikkelen en beschermen. Help je ons hierbij? Doe een gift op rekeningnummer BE56 2930 2120 7588 van Natuurpunt Beheer, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, met vermelding van 'projectnr. 6684 Keigatbos'. Je krijgt een fiscaal attest vanaf een bedrag van 40 euro, waarmee je 44% van het bedrag kan terugkrijgen via je belastingen.

Alles samen geeft dit een beeld van een veldvijver van minstens drie hectare groot, onderverdeeld in twee grote compartimenten. We sluiten niet uit dat ook het weiland nog sporen verbergt, maar deze werden geëgaliseerd in de loop der jaren.

Bomen in de vijver

Wellicht werd deze veldvijver in de loop van de 18de eeuw buiten gebruik gesteld. Het vijverareaal bleef echter een nat en sompigh gebied waar men weinig mee kon aanvangen. De enige economisch rendabele teelt op dit perceel bleek de opkweek van bomen, op voorwaarde dat er rabatten werden aangelegd: verhoogde parallelle bermen, afgewisseld met even brede drainagegrachten. Deze rabatten beklemtonen vandaag bijzonder goed de ligging en de uitgestrektheid van de voormalige veldvijver.

En zo komen we terug bij het startpunt van dit verhaal: in de 18de eeuw werd de veldvijver omgezet in bos. Loofbos wellicht, met een dominantie van eik en beuk die tot vandaag bewaard is. De statige beuken op de oude rabatten hebben een indrukwekkende diameter en bepalen het beeld van het bos. Dit geldt vooral voor de twee beuken op de centrale dijk, aan weerszijden van de Vijverloop: twee Grote Vriendelijke Reuzen. Het is moeilijk om de leeftijd van een boom correct in te schatten, maar ondanks hun grote afmetingen vermoeden we dat deze reuzen jonger zijn dan de 18de eeuw. Wellicht zijn het de kinderen of kleinkinderen van de pioniers. Maar ook deze nazaten ademen het verhaal van deze plek met al hun vezels uit.

Sam De Decker

Bronnen:

- TACK, Guido, VAN DEN BREM, Paul, HERMY, Martin, 1993. Bossen van Vlaanderen: een historische ecologie, Davidsfonds, Leuven.
- TERMOTE, Johan, 2010. Historisch-geografisch onderzoek naar het voorkomen van de voormalige veldvijvers in het Bulskampveld en de mogelijkheden van herstel in het natuurinrichtingsproject Biscopveld. Studie in opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij, Brussel, 81 p.
- DE VOS., Achiel, STOCKMAN, Luc, VAN DE WALLE, Flor en DE VOS, Magda, 2006. Meetjeslandse Toponiemen tot 1600. Deel VIII. Het Ambacht Zomergem. Band 1 Oostwinkel & Ronsel. Stichting Achiel De Vos, Maldegem.